

Sisekaitseakadeemia
Politsei- ja piirivalvekolledž

Priit Linnard

KÕNES JA HÄÄLES AVALDUVATE VALETAMISE
TUNNUSTE AVASTAMINE PIIRIKONTROLLI KÄIGUS

Lõputöö

Juhendaja:
Raivo Õpik

Muraste 2013

LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Kolledž: Politsei- ja piirivalvekolledž	Kuu ja aasta: juuni 2013
Töö pealkiri: KÕNES JA HÄÄLES AVALDUVATE VALETAMISE TUNNUSTE AVASTAMINE PIIRIKONTROLI KÄIGUS	
Töö autor: Priit Linnard	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas Allkiri:
<p>Lühikokkuvõte: Käesolev lõputöö on esitatud 42 leheküljel. Viidatud allikate nimekirja kuulub 11 nimetust. Töös on esitatud 8 joonist ja 1 lisa. Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning resümee on esitatud inglise keeles.</p> <p>Lõputöö eesmärk on välja selgitada peamised II astme kontrolli saatmise põhjused ning kui suurt rolli mängib selles kõnes ja hääles avalduvate tunnuste esinemine. Samuti uurida politseiametnike valmisolekut pettuse avastamiseks piirikontrolli käigus.</p> <p>Eesmärgi saavutamiseks kasutati järgmisi uurimismeetodeid: kirjandusallikate analüüs ja üldistuste tegemine nende põhjal, ankeetküsitlus, andmeanalüüs ning järelduste tegemine. Uurimistulemuste põhjal selgus, et kõnes ja hääles avalduvad tunnused mängivad väga suurt rolli isikute II astme kontrolli saatmisel.</p> <p>Käesolevat tööd saab kasutada politseiametnike täiendkoolitusvajaduste hindamisel. Töö teoreetilist osa saab kasutada õppematerjalina-</p>	
Võtmesõnad: piirikontroll, verbaalne suhtlemine, valetamine, II astme kontroll, profileerimine	
Võõrkeelsed võtmesõnad: border control, verbal communication, lying, II line control, profiling	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia Politsei- ja piirivalvekolledž	
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Aivar Toompere	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Raivo Öpik	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. PIIRIKONTROLI TEOSTAMINE	7
1.1 Esimese astme kontroll	8
1.2 Teise astme kontroll	8
2. EBASIIRA KOMMUNIKATSIOONI SÕNALISED TUNNUSED	10
2.1 Sõnalise kommunikatsiooni põhitunnused	10
2.2 Sõnalise kommunikatsiooni tõlevastavuse tunnused: keelekasutuse sisuline aspekt	11
2.3 Sõnalise kommunikatsiooni tõlevastavuse tunnused: keelekasutuse vormiline aspekt	14
3. TÕE TEADASAAMIST ABISTATAVAD VÕTTED	21
3.1 Milline isik on osav valetaja?	21
3.2 Meelespea ametnikule pettuse avastamiseks.	22
4. POLITSEIAMETNIKE VALMISOLEK PETTUSE AVASTAMISEKS	24
4.1. Uurimuse eesmärk ja meetodid	24
4.2. Valimi iseloomustus	25
4.3. Uurimistulemuste analüüs	27
4.4. Uurimustulemuste kokkuvõte	32
SUMMARY	36
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	36
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	38
LISA 1. ANKEETKÜSIMUSTIK	39

SISSEJUHATUS

Schengeni leping sõlmiti 1985.aastal Saksamaa, Prantsusmaa, Belgia, Luksemburgi ja Hollandi vahel, eesmärgiga loobuda omavahelisest piirikontrollist. Eesti sai Schengeni õigusruumi liikmeks 2007 aasta detsembris. Schengeni üldiseks põhimõtteks on vastastikune usaldus, millest tulenevalt saavad Schengeni õigusruumi liikmed reisida teistesse liikmesriikidesse kiiremini ja mugavamalt. Eestil on Schengeni välispiiri riigina suur osa kogu õigusruumi turvalisuse tagamisel.

Politseiametnikel tuleb sageli ette olukordi, kus on tarvis hinnata, kui usaldusväärne, on inimese jutt. Samuti seda, kas on võimalik, et inimene valetab või varjab midagi. Töö autori arvates on eduka piirikontrolli valemiks isikute profileerimine. Tähtis pole mitte üksnes isikute kehakeele lugemine, tuleb osata ka välja lugeda isiku kõnes ja hääles avalduvaid valetamise tunnuseid. Autori arvates on tema valitud teema oluline, kuna siiani on uuritud ainult kehakeeles avalduvaid valetamise tunnuseid. Kõnes ja hääles avalduvatele valetamise tunnustele on siiani märksa vähem tähelepanu pööratud. Lisaks pole varem analüüsitud II astme kontrolli saatmise põhjuseid. Aktuaalsus tuleneb ka sellest, et aasta-aastalt on kasvanud Eestisse ebaseaduslikult sisenevate illegaalide arv ja analüüsist võib välja lugeda, et trend jätkub. Seega saab järeldada, et sagedamini tuleb ette olukordi, kus on ametnikel vaja hinnata andmete õigsust.

Schengeni välispiiri ületab iga päev väga palju isikuid ja seetõttu pole võimalik kõiki põhjalikult kontrollida, kuna see võtaks liiga palju aega. Seda kasutavadki ära kurjategijad, kes tahavad ebaseaduslikult riiki siseneda. Ebaseaduslikult riiki sisenemiseks on mitmeid põhjuseid, tavaliselt tullakse Euroopasse paremat elu otsima. Need isikud on oma kodumaal kõigest loobunud ning kogu oma vara maha müünud, et võtta ette teekond Euroopasse, kus uut ja paremat elu alustada. Kõik need isikud ületavad samamoodi piiri nagu kõik teised kodanikud. Kui piiril töötavad ametnikud suudaksid sellest rahvamassist välja selekteerida kahtlased isikud ja suunata nad teise astme kontrolli, vähendaks see oluliselt ebaseaduslikke piiriületusi. Kindlasti on

enamus piirivalvureid oma töös professionaalsed ja suudavad dokumente kontrollides tuvastada võltsinguid, kuid selle tuvastamiseks, kas inimene valetab või mitte, on ametnikul vaja omada lisaks erialastele teadmistele ka teadmisi kõne ja hääle eripäradest. Kahtlaste isikute välja selekteerimiseks peavadki ametnikud olema ka psühholoogi omadustega, et saada aru, millal talle valetatakse. Tavaliselt on isikud, kellel on midagi varjata, närvilised või käituvad teisiti kui need isikud, kes seadust ei riku. Tähtis on, et piirivalvuritel ei tekiks rutiini nende isikute kontrollimisel, kes ületavad piiri igapäevaselt. Tänapäevase majandusliku olukorra tõttu on paljud piiriäärsed elanikud avastanud enda jaoks võimaluse elatist teenida igapäevaselt üle piiri käies ja Venemaalt odavat kaupa tuues, et seda siin kallimalt maha müüa. See, et nad käivad üle piiri igapäevaselt ja pole varem seadust rikkunud, ei tähenda veel seda, et nad seda tulevikus ei võiks teha. Iga piirivalvur peaks isikuid kontrollides ja nendega vesteldes ning käitumist hinnates välja selekteerima põhjalikku kontrolli vajavad inimesed, et välja selgitada kas neil on midagi varjata või mitte. Töö autor keskendub oma uurimuses sellele, et ametnikud oskaksid piirikontrolli käigus välja selgitada, kas isikud esitavad neile väärraid andmeid enda kohta ehk kas nad valetavad ametnikele või mitte.

Käesoleva lõputöö eesmärk on välja selgitada peamised II astme kontrolli saatmise põhjused ning kui suurt rolli mängib selles kõnes ja hääles avalduvate tunnuste esinemine. Samuti uurida politseiametnike valmisolekut pettuse avastamiseks piirikontrolli käigus. Saadus tulemus annab hiljem infot täiendkoolituste vajalikkusest.

Tööle on püstitatud järgnev hüpotees: passikontrolöridel puudub piisav ettevalmistus piirikontrolli käigus esitatavate andmete õigsuse hindamises.

Eesmärgist lähtuvalt on autor püstitanud järgmised ülesanded:

- anda ülevaade kõnes ja hääles avalduvatest eripäradest;
- kirjeldada isikute valetamisele viitavaid tunnuseid;
- arusaamade väljaselgitamiseks viia läbi uuring Tallinna piiripunkti ja Narva mnt piiripunkti passikontrolöride seas;
- analüüsida ja võrrelda küsitluse tulemusi;
- teha järeldusi ja ettepanekuid passikontrolöride töö tõhustamiseks;

Eesmärgi saavutamiseks kasutas autor järgmisi uurimismeetodeid: kirjandusallikate analüüs ja üldistuste tegemine nende põhjal, ankeetküsitlus, andmeanalüüs ning järelduste tegemine.

Lõputöö koosneb neljast peatükist, esimeses antakse ülevaade piirikontrolli teostamisest. Teine peatükk kirjeldab valetamise tunnuseid. Kolmandas peatükis jagab autor tõe teadasaamist abistatavaid võtteid. Neljandas ehk viimases peatükis antakse ülevaade, kuidas uuring läbi viidi ning analüüsitakse uurimistulemusi.

1. PIIRIKONTROLI TEOSTAMINE

Schengeni integreeritud piirihaldus nõuab kõrgtasemelist professionaalsust ja seda peab igas liikmesriigis teostama üks selleks pädev mittesõjaline asutus, mille ülesandeks on eelkõige teostada piirikontrolli (Schengeni Kataloog 2009: 9). Eesti Vabariigis teostab seda 2010 aastal loodud Politsei- ja Piirivalveamet.

Piirikontrollialase tegevuse paremaks korraldamiseks kasutatakse piiripunktides kahe astmelist piirikontrolli korraldust. Üldjuhul on vajalik tagada efektiivne esimese astme piirikontroll teenistuskohdades, kus teatud ajahetkedel on aktiivne isikute/reisijate piiriülene liiklus.

Piirikontrolli astmelise tegevuse eesmärk on tagada sujuv ja pidevalt toimiv piirikontroll ning piirikontrolli teostava piirivalveametniku kahtluse korral on tagatud pidev võimalus isiku /reisija/sõiduki suunamiseks järgmise astme kontrolli. Astmelise kontrolli korralduse juures on oluline, et tegevus toimub organiseeritult ja eksisteeriks alaline võimalus rakendada kõrgema astme kontrolli piirivalveametnike poolt, kelle käsutuses on vastavad tehnilised vahendid ja nende ettevalmistus võimaldab viia läbi vajalikke toiminguid.

Astmelise piirikontrolli eesmärgi saavutamise eeldab teatavat spetsialiseerumist ja ka lisäülesannete olemasolu vältimist, mis pärssivad põhieesmärgi täitmist. (Piirikontrolli juhend 2011: 7)

Piirikontrolli peamiseks eesmärgiks on hoida ära ebaseaduslikku sisserännet välispiiridel ning võidelda piiriülese kuritegevusega. Selleks peavad kõik teenistuses olevad ametnikud hindama, milliseid isikuid on vaja põhjalikumalt kontrollida. Piirikontrolli juhendi kohaselt kasutatakse piiripunktides kaheastmelist piirikontrolli korraldust. I astme peamiseks tegevusteks on piiriületajate vahetu kontrolli teostamine, profileerimine, intervjuerimine ning dokumentide kontroll. I astme kontroll koosneb minimaalsest kontrollist, millele alluvad kõik liikmesriikide

kodanikud ja põhjalikust kontrollist, millele alluvad kolmandate riikide kodanikud. Nende kontrollide käigus tuleb välja selgitada, kas isik on vaja suunata II astme kontrolli või mitte. Piiriülese kuritegevuse avastamiseks peavadki kõik ametnikud suurt tähelepanu pöörama selle väljaselgitamisele, kas kontrollitav isik on ikka see, kes ta väidab ennast olevat.

1.1 Esimese astme kontroll

Piirikontrolli esimese astme kontrolli teostavad piirivalveametnikud, kes rakendavad piirikontrolli protseduure kontrolli teostamise kohas eesmärgiga tagada isikute/sõidukite kontrollitud piiriületus, kui ei ilmne selgeid keelavaid asjaolusid. Kontrolli käigus rakendatakse tegevust, mis on vastavuses isikule nõutud piirikontrolli mahuga. Kui selle tegevuse käigus ilmnevad vajadused kohaldada tegevust, mida ei ole võimalik kontrollkohas läbi viia, siis suunatakse isik edasi teise astme piirikontrolli. Kui esimese astme kontrollis (kontroll-liinidega piiripunktid) tekib vajadus suunata isik teise astme kontrolli, siis vormistatakse "Isiku täiendava kontrolli suunamise blankett". (Piirikontrolli juhend 2011: 8)

Esimese astme kontrolli käigus peavad ametnikud riiki sisenevat isikut küsitlema. Peab uurima seda, kauaks ta Schengeni alale jääb ja kas tagasisõidu piletid on olemas, kontrollima tema elatusvahendite olemasolu, küsima isikult kus ta kavatseb peatuda ning kõige tähtsama asjana peab küsima reisi eesmärki. Küsitledes peavadki ametnikud olema väga tähelepanelikud, et avastada, kas neile valetatakse. Kui suudetakse avastada pettus või esineb pettuse märke peab isiku edasi põhjalikku kontrolli suunama.

1.2 Teise astme kontroll

Teise astme kontrollis täpsustatakse kontrollitava isiku kogu liikumine, viibimisalused riigis, viisad ja I astme kontrollis antud ütlused. Samas pööratakse tähelepanu kõikidele olulistele detailidele, mida piiratud ajast tingituna ei ole võimalik esimese astme kontrollis täpselt välja selgitada. (Piirikontrolli juhend 2011: 8)

Teise astme kontrollis on rohkem aega põhjaliku kontrolli teostamiseks dokumendile ja juhtumile tervikuna. Sellel kontrolli astmel kasutatakse saadaolevat dokumentatsiooni, võrdlusmaterjale, andmebaase, konsulaatide infot, passi väljastanud ametkondade infot, internetti ja muid võimalusi. (Piirikontrolli juhend 2011: 8)

Teise kontrollastme üldised tegevusvaldkonnad on:

- reisidokumendi võltsingu tuvastamine;
 - reisidokumendi kuuluvuse tuvastamine juhul, kui esimese astme kontrollis seda ei tuvastatud;
 - muude isiku poolt esitatud dokumentide õigsuse tuvastamine;
 - dokumentide kontrolliks võtmise dokumenteerimine;
 - turvakontrolli teostamine ja läbiotsimise korraldamine;
 - isiku tuvastamine;
 - isiku ütluste ja faktide kontroll;
 - viibimisaluse täpsustamine ja kontroll;
 - viisakontrolli toimingute teostamine;
 - isiku tagasisaatmise otsuse koostamine;
 - väljasaatmistoimingute teostamine;
 - väärteomenetluse algatustoimingute teostamine;
 - PfP NATO Sofa liikumiskorralduse alusel liikuvate sõjaväelaste nende perekonnaliikmete või tehnilise personali viibimisaluse kande vormistamine;
 - viisamenetluse teostamine;
- (Piirikontrolli juhend 2011: 8)

Töö autori arvates on astmelise piirikontrolli korraldamine väga tähtis kuna just läbi selle on paika pandud, mida piirivalvurid peavad erinevates astmetes tegema. Samuti muudab astmeline piirikontroll piiriületused sujuvamaks. Astmeline kontroll tagab suurema võimaluse, et isik, kes soovib ebaseaduslikult riiki siseneda jääb vahele. Seda just tänu sellele, et teise astme kontrollis küsitlevad seda isikut juba spetsialistid.

2. EBASIIRA KOMMUNIKATSIOONI SÕNALISED TUNNUSED

2.1 Sõnalise kommunikatsiooni põhitunnused

“Vestlus on suhteliselt vabas vormis toimuv kahe inimese vestlus, millel on kindel ja avalik eesmärk ning ühel osapoolel lasub vastutus selle eesmärgi saavutamise eest.”
(Randmann 31.03.2013)

Inimene väljendab sõnade abil, vaid 7% oma tunnetest ja hoiakuist, hääle valjuduse, rütmi ja tooniga antakse edasi 38% ja mitteverbaalse suhtlemise teel koguni 55% suhtlemisest ja tundmustest. (Kidron 2004: 56-57)

Keelevõime aitab inimestel suhelda, mõtelda, mõjutada ja luua. Sõnu kasutades, ritta seades ja teiste poolt reastatud sõnu lahti mõtestades tundub see kõik sedavõrd lihtne, automaatne ja loomulik, et meil on üllatav mõista, kui võrd keeruline ja paljutahuline nähtus see inimkeel tegelikult on. Kõigepealt mõjub keel häälikute ja kõla kaudu. Häälikutest moodustuvad juba tähendust omavad sõnad ja sõnadest laused. Lause tasemel saab edasi anda keerulisemaid tähendusi, kirjeldusi ja iseloomustusi. (Bachmann 2008: 33)

Lisaks sõnadele ja nende kogumitele kätkeb elav keelekasutus endas ka rääkija hääletämbrit, kõnetempot, intonatsiooni, rõhkusid, pause, valjust jpm tunnuseid. Kõne prosoodilised tunnused pole kõne tähendusliku külje kõrval mitte vähem olulised valetamise avastamisel ja hindamisel. Sõnakasutuse tõlevastavuse või tõele mittevastavuse juures huvitatakse rohkem sellest, kas väited ja kirjeldused ühesõnaliste osutuste, lausete või tekstide tasemel vastavad tõele või mitte, just faktilise, maailma tegelikkuse kohta käiva sõnakasutuse sisu seisukohalt. Eeltoodud keele ja kõne komponendid ja tasemed on kõik kasutatavad hindamaks, kas keele abil edasi antud on tõde või vale. (Bachmann 2008: 34)

Töö autor nõustub seisukohtadega, et hääletämber, kõnetempo, pausid ja kõne tugevus mängivad suurt rolli vestluses. See, et inimene väljendab sõnade abil vaid 7% oma tunnetest ja hoiakust ning ülejäänud tuleneb kehakeelest ning kõne eripäradest näitab, et inimesega vesteldes tuleb suuremat tähelepanu pöörata just kõne eripäradele, mitte

niivõrd palju sõnadele. Kõne eripärad ongi need, millele tuginedes võivad piiril töötavad ametnikud tuvastada pettuse.

2.2 Sõnalise kommunikatsiooni tõlevastavuse tunnused: keelekasutuse sisuline aspekt

Üldiselt on mitmed valetamise indikaatorid, mis tulevad esile suhtluse sõnalises küljes, iseloomulikud spontaansele ja ette valmistamata kõnelusele, kui käib vaba vestlus küsitletava ja küsitlaja vahel või lihtsalt suhtluspartnerite vahel. Ehkki tuleb mainida, et hoolimata ettevalmistava ja ette läbi mõeldud jutu mõningatest eelistest on selles ka jutu esitaja jaoks mõned lõksud. Osavate/vilunud valetajate puhul tuleb teha reservatsioone, olla skeptilisem, eeldada tuntud valetamist reetvate märkide ja kommunikatsiooniseaduspärasuste teadmist, möönda sihiliku osava manipuleerimise võimalust. Võimaluse korral, et rääkija sai oma jutu sisu, stiili, väited jms ette valmistada ja ette läbi mõelda, tuleks kasutada vahetu vaba vestluse formaati, improviseerida, tuua sisse ootamatusi, mängida vaieldamatult tõsiasjadele, vastandada isiku räägitavat teiste poolt räägitavaga. Kasulik on mõtestada laiemat konteksti, mitte tugineda niivõrd väidete endi loogika analüüsile, kuivõrd kogu olukorra ja konteksti loogika analüüsile. (Bachmann2008: 37)

Valetavale jutule iseloomulikud tüüpilised tunnused:

Tartu Ülikooli kognitiivse ja õiguspsühholoogia professor ning raamatu „Valetamismärgid“ autor Talis Bachmann, on oma teoses välja toonud seitse tüüpilist tunnust, mis on iseloomulikud valetavale jutule:

Tõerääkimise korral tavaliselt jutu loogilisus suureneb. Seda eriti siis, kui tegemist on spontaanse jutuga ja kui see ilmneb teemade ja vestlusolukordade puhul, mille suhtes rääkija ei saanud või ei jõudnud ennast eelnevalt ette valmistada. Mõeldud on siin näiteks sündmuste loogikat, järelduste loogikat, tõsiasjade ja sündmuste kokkusobivust, põhjuste ja tagajärgede usutavat, mõistliku seost. Kogu jutt peab jätma usutava mulje. Seega siis esimene tunnus, mis on tüüpiline valetavale jutule, on jutus sisalduv ebaloogilisus. (Bachmann2008: 37)

Tõele vastava jutu korral suureneb detailirohkus. Rohkem võib täheldada ebatavalisi ja ka pealiskaudseid detaile. Konkreetsete üksikasjade piisav rohkus väljendub mitmeti: visuaalsed üksikasjad, kõlalised üksikasjad, ruumikirjelduste kasutamine, konkreetsete suhtluste kirjeldamine, toimunud vestlus(t)e asjaolude ja sisu taasesitamine. Eriti tunnuslik on tõerääkimisele see, kui keegi kirjeldab või juhuslikult mainib mõnda detaili, omadust, asja, mille puhul kirjeldus on täpne oma detailsuses, kuid mille puhul kirjeldaja või mainija ei mõista või ei tunne enda poolt kirjeldatava tähendust, mõtet, otstarvet vms. Vanusest, elukogemuse laadist või pädevusalast või tasemepuudusest tingitud eeldatav ebapädevus või asjatundmatus, mis ei sega detailipäraselt midagi enda jaoks mõistetamatut või ebaolulist kirjeldada või meenutada, on üks väärtuslikumaid märke tõerääkimisest. (Bachmann2008: 37)

Kui tõtt rääkival inimesel palutakse oma juttu täpsustada, siis väidavad nad tihti, et ei valeta ning lähevadki jutus täpsemaks. Valetajad tavaliselt täpsemaid üksikasju oma juttu ei lisa. (Paart 2011)

Seega on teine valetavale jutule tüüpiline tunnus detailivaesus ja üksikasjalisuse puudumine esitatud kirjeldustes ja meenutustes. (Bachmann2008: 38)

Tõerääkimisel tavaliselt suureneb konkretiseeritus. Eraldi võttes on suurem osa väidetest ja lausetest süütult usutavad, lihtsad, loomulikud. Isegi formaalne loogika ja omavaheline „aritmeetiline“ kokkusobivus ei pruugi kannatada. Ometi ei pruugi esitatu või väidetu sobida konteksti või siis on konteksti kirjeldamine silmatorkavalt puudulik. Konteksti loovaid tingimusi ja asjaolusid on põhimõtteliselt väga palju ning kommunikatsiooni siiruse hindajale on kasulik teada võimalikult palju selliseid tõsiasju konkreetsel juhul ning tahta ja osata ette kujutada ja järeldada, milline peaks olema selle juhtumi avaram kontekst. Tõele mittevastava jutu kolmandaks tunnuseks on konteksti kirjelduse nappus või olemasolevasse konteksti sobimatus (Bachmann2008: 39-40)

Tõele vastava jutu korral võib täheldada rohkem suhtluskirjeldusi ja vestluskirjeldusi. Rääkija meenutab konkreetset sotsiaalset konteksti ja aset leidnud suhtlemist. Ta kasutab sageli tsiteeringuid kellegi öeldust. Pealegi, kuna kolmandate isikute jaoks reaalselt olukorda peavad sarnaselt mäletama ka need kolmandad isikud, siis valetaja

taipaks karta sellise lõksu seadmist iseendale. Valetamise neljandaks tunnuseks suhtluskirjelduste vähesus või puudumine. (Bachmann2008: 40)

Siira jutustamise ja kirjeldamise iseloomulikuks jooneks on see, et rääkija ei anna teada mitte üksnes välismaailma ja objektiivsete asjaolude kohta, vaid kirjeldab ka omaenda subjektiivseid seisundeid ja spontaanseid assotsiatsioone seoses kõne all olevaga. Ta manab mälus esile tegelikult toimunu ning olles olnud selle toimunu tegelik osaline, tulevad talle sageli meelde ka enda psüühilised sisekaemused – tunded, mõtted, väljaütlemata tähelepanekud, aistingud. Tõele mittevastava jutu viies tüüpiline tunnus on subjektiivsete seisundite napp kirjeldamine või puudumine. (Bachmann2008: 40-41)

Tõetruu jutu puhul märkame sageli, et ei taotleta või ei püüta iga hinna eest näidata, et asi on või oli rääkijale probleemivaba. Hoopis vastupidi. Rääkija võib teada anda ootamatute komplikatsioonide ilmumisest. Vabalt tuleb ette täpsustusi, korrigeeringuid; kaheldakse oma väidetes, jäetakse lahtisi otsi, ei olda kindlad. Need on tunnused ja olekud, mida valetaja intuiitiivselt kardab, sest ta eeldab, et selliseid seiku peetakse valetamise või vassimise tunnusteks. Mitteprofessionaalsed valetajad püüavad asju esitada üheselt, vaieldamatult, kindlalt. Siira jutu juures märkame sageli, et inimene teeb oma räägitusse täpsustusi, parandusi, mis on kõnekad just detailide mõttes. Tõerääkijad võivad sagedamini kahelda oma mälu õigsuses või eksimatuses. Valetava jutu kuues tüüpiline tunnus on probleemide vältimine ja asja kindlana esitamine, vaatamata tegelikule olukorrale, mis ei tohiks sellist kindlust põhjustada. (Bachmann2008: 41)

Tõerääkijaid iseloomustab nn reaalsuse monitooring ning sensoorsete detailide ja konkreetsete olude kirjeldamine; jutt on suunatud tegelikkusele. Samas kui isik kirjeldab väljamõeldist (tegeliku pähe), siis suhteliselt suureneb tunnetustegevuse kirjelduse osakaal ja kommentaaride osakaal (kasutatakse sageli väljendeid „sest“, „sellepärast et“, „on ju teada, et“, „tegelikult aga“, „ausalt öeldes“ vms). Abstraktne jutuveeretamine jätab vähe ruumi konkreetsele tegelikkuse tajutavatele külgedele ja unustab vahel need sootuks. Valetava jutu seitsmendaks tüüptunnusteks on suhteline tunnetustegevuse kohta käivate väljendite ja põhjenduste rohkus käsikäes tegelikkuse faktilisele kirjeldamisele suunatud teksti suhtelise nappusega. (Bachmann2008: 42)

Eelnevast nähtub, et valetajad ei lisa oma jutule täpsemaid üksikasju. Seda eelkõige sellepärast, et nad kardavad avaldada liiga palju informatsiooni, või et nende täpsustused võivad tunduda liiga ebaloogilised. Seepärast räägitakse võimalikult vähe, et vältida vahelejäämist. Samuti on loogiline aspekt, et valetajad püüavad abstraktse jutuveeretamisega kuulaja tähelepanu kõrvale juhtida.

2.3 Sõnalise kommunikatsiooni tõlevastavuse tunnused: keelekasutuse vormiline aspekt

Valede avastamine:

Inimestel õnnestuks tõenäoliselt vähem edukalt valetada, kui oleksid olemas kindlad märgid, mis viitavad valetamisele, kuid neid ei ole olemas. On ainult vihjed, et inimene on halvasti valmistunud ja vihjed, mis näitavad, et inimese emotsioonid ei lähe kokku sellega, mida ta räägib. Need on ainult märgid, mis võivad viidata valetamisele. Vale avastaja peab õppima, kuidas emotsioonid registreeritakse kõnes, hääles ja näos ning millised jäljed jäävad hoolimata sellest, et valetaja püüab varjata oma tundeid ja jätta muljet võltsemotsioonidest. Vale avastamine nõuab samuti oskust hinnata, kuidas valetaja käitumismudelid võivad viia selleni, et inimene on paljastatud ja tema poolt räägitud on kõik välja mõelnud. (Ekman 2001: 80)

Valede püüdmine ei ole lihtne. Üheks probleemiks on informatsiooni barjäär - liiga palju asju, mida peab arvestama samaaegselt. Erinevaid allikaid on palju: sõnad, pausid, hääle kõla, väljendid, pea liigutused, hingamine ja nii edasi. Kõik need allikad võivad infot anda samaaegselt või kattuvalt ning püüavad vale avastaja tähelepanu. Õnneks ei pea vale püüdja kõiki näha ja kuulda olevaid märke üksikasjalikult uurima. Iga selline allikas, mis vestluse käigus välja tuleb, ei pruugi olla usaldusväärne. Mõni paljastab rohkem informatsiooni kui teine. Kummalisel kombel keskendub enamus inimesi vähem usaldusväärsete allikate jälgimisele – sõnadele ja näo väljendustele, seega on neid lihtsam eksiteele viia. (Ekman 2001: 81)

Tavaliselt ei suuda valetajad oma käitumises kõike jälgida ega kontrollida. Ei ole tõenäoline, et keegi suudab oma emotsioone ja käitumist nii edukalt kontrollida, et ennast mitte reeta. Selle asemel püüavad valetajad varjata ja ümber lükata neid märke,

mida nad arvavad, et kõige rohkem nende juures märgatakse. Valetajad tunduvad olema kõige ettevaatlikumad oma sõnade valikus. Sõnad saavad suurt tähelepanu, kuna just nende abil kommunikeeruvad inimesed kõige rohkem. Sõnade abil saab sõnumeid kiiremini edastada kui näiteks näoilme, hääle ja kehakeele abil. Valetajad valivad, mida nad ütlevad, et mitte paljastada oma sõnadega seda, mida nad varjata tahavad. Nad ei tee seda pelgalt seetõttu, et nad on õppinud, et kõik pööravad tähelepanu sõnadele, vaid nad teavad ka seda, et nad vastutavad rohkem oma sõnade, mitte näoilme, hääle kõla ja kehakeele eest. (Ekman 2001: 81)

Üllatavalt paljud valetajad jäävad vahele oma sõnadega hooletusest. Mitte, et nad ei suudaks varjata seda mida nad ütlevad vaid nad ei ole oma valet põhjalikult läbi mõelnud. (Ekman 2001: 87)

Töö autor nõustub sellega, et valetajad tavaliselt ei jälgi ega kontrolli kõike oma käitumises ja selle tõttu võivad nad ennast paljastada hooletusest. Kindlasti on kõik inimesed kellegagi vesteldes rääkinud välja midagi, mida nad poleks tohtinud avaldada. See tulenebki sellest, et inimesed on hooletud ja hoogu minnes ei suudeta tihti ennast valitseda.

Kõnetempo ja pausid:

Kõige levinum vokaalne valetamise tunnus on pausid. Pausid võivad olla liiga pikad või siis liiga sagedased. Kõhklused rääkima hakkamisel, eriti kui need esinevad siis, kui inimene peab vastama küsimusele, on väga kahtlustäratavad. Samuti on kahtlased tihedad lühikesed pausid vestluse ajal. Kõne häired võivad samuti vihjata valetamisele. (Ekman 2001: 92)

Tõerääkimisel on tekst loomuliku ülesehitusega ja tempoga ning rääkijale isikupärane. Jutt on üldiselt sujuvam, voolavam, rääkijale ja teemale tüüpilises tempos. Vähe on katkendlikkust ja lõpetamata lauseid või ebaharilikke grammatilisi konstruktsioone. Pausid pole ei liiga pikad ega ole ka n-ö teksti vuristamist või püüdliku koolipoisi moodi päheõpitu mahaütlemist. Jutt on peamiselt loomulik oma lauseehituselt ja lausete liigenduselt. Sõnade järjekorras on vähem eksimusi ning vähem esineb ka kõnevääratusi. Valetamisel võib kõnetempo kiirenedada või aeglustuda; kõneproduktiooni häired võivad sagedeneda või harveneda. Tavaliselt vale

fabritseerimisel tempo aeglustub ja häirete hulk suureneb; varjamisel tempo kiireneb ja häired vähenevad. Valetamisel on jutt isikupäratu, kunstliku ülesehitusega. (Bachmann2008: 44)

Valetaja juttu iseloomustab kõikuv kõnetempo. Neil on vaja aega, et vale välja mõelda ja jälgida kuulaja reaktsioone. Kui mõte on küps, siis kõnetempo tõuseb. Tõtt rääkiv inimene ei satu ärevusse sellest, et ta räägib aeglaselt. Valetajad arvavad, et aeglane kõne võib tunduda kahtlane. Tõerääkijad ei muuda ühe lause piires oma kõnetempot. (Paart 2011)

Keelevääratused ja sõnavaling:

Vale avastaja peab olema ettevaatlik, mitte eeldama, et iga keelevääratus on valetamise tunnus. Tavaliselt tuleb ikkagi konteksti põhjal järeldada, kas keelevääratus viitab valetamisele. Vale avastaja peab arvesse võtma, et inimene võib ka siis valetada, kui ta kõnes keelevääratusi ei esine, kuna paljude valetajate kõnes neid ei ole. Miks osad valetajad jäävad keelevääratuste tõttu vahele ja teised ei jää - seda ei osata seletada. Kiputakse arvama, et keelevääratus esineb siis, kui valetaja ise tahab tekkinud süütunde pärast vahele jääda.

(Ekman 2001: 88)

Sõnavaling on veel üks võimalus, kuidas valetajad võivad ennast rääkides reeta. Sõnavaling erineb keelevääratusest. Informatsioon ei libise üle huulte, vaid purskab välja. Valetaja on endast välja viidud ning ei peatu enne, kui on aru saanud, et ta on ennast paljastanud. Kui valetaja on suutnud jääda rahulikuks, ei avalda ta informatsiooni, mis teda reeta võib. Tohtu emotsiooniline pinge – ägedus, hirm või stress - põhjustab lõpuks selle, et valetajad ei suuda ennast enam talitseda ja paiskavad informatsiooni välja. (Ekman 2001: 88)

Tõele vastava sõnalise kommunikatsiooni iseloom on loomulik, vaba, kammitsemata oma ülesehituselt (mis ei tähenda loomuliku emotsiooni puudumist, kui see asjakohane on). Selline jutt on üldjuhul struktureerimata, aga samas adekvaatne ja sisemiselt mittevastuoluline teabeesituse loogika ja kontekstile vastavuse mõttes. Ülesehituselt ja teksti struktuurilt sarnaneb siiras rääkimine sellega, nagu lähedased sõbrad või pereliikmed omavahel jutlevad. Valetamisel on jutt kammitsetud, jääb jäikadesse raamidesse. (Bachmann2008: 44)

Valetamisel on kõnes rohkem “mhh“, “mnn“, “ää“ jms laadi häälightsusi ja takistusi. Esineb sõnade söömist ja mõmismist. Jutt kõlab sageli monotoonsena. Valetaja kõnes on kõnetakistusi, mitteverbaalseid helisid ja mühatusi rohkem kui siiras jutus. (Bachmann2008: 46-47)

Vokaalsed vihjed pettusele – häired ja pausid kõnes– võivad esineda kahel seotud põhjusel. Valetaja ei ole planeerinud oma valet ette - ta peab ootamatult valetama. Teine variant on see, et ta on küll vale ette valmistanud, kuid talt küsitakse ootamatu küsimus. Nendel juhtudel võib kõnes esineda kõhklusi ja kõnevääratusi. Samas esineb seda ka siis, kui vale on põhjalikult läbi mõeldud. Samuti võib kõrge vahelejäämise risk ette valmistunud valetaja segadusse viia või panna teda väljamõeldut unustama. Kuuldes, kui halvasti enda jutt kõlab, võib valetaja vahelejäämist rohkem kartma hakata ning selle tagajärjel eksib ta veel rohkem.

(Ekman 2001: 88)

Töö autor nõustub seisukohaga, et valetava inimese kõnes võib esineda keelevääratusi eelkõige põhjusel, et inimese närvid on pingul. Närvipinget võib viia ka selleni, et isik on endast nii välja viidud, et ta nii-öelda plahvatab ja ta ei peatu enda sõnadega enne, kui saab aru, et ta on ennast paljastanud. Piirikontrolli käigus võib selliseid juhtumeid esineda eelkõige isiku ülekuulamise ajal.

Hääletoon- ja kõrgus

Vale võib välja tulla ka hääle kõla tõttu. Selle ajal, kui enamus meist usub, et hääle toon ütleb meile, mis emotsioone inimene tunneb, siis teadlased selles nii kindlad pole. Teadlased on avastanud mitmeid viise vahet tegema ebameeldiva ja meeldiva hääletooni vahel, kuid nad ei ole suutnud eristada milline toon väljendab ebameeldivaid emotsioone. (Ekman 2001: 92)

Kõige paremaks tunnustatud vokaalseks emotsiooni tunnuseks on hääle tugevus ja kõrgus. Kui inimene on ärritunud, siis tema hääletoon tugevneb. Kõrgenenud hääletoon ei ole pettuse märk, vaid viha, kartuse ja võibolla ka erutuse märk. (Ekman 2001: 93-94)

Muutuseid hääletoonis, mis on põhjustatud emotsioonist ei ole kerge varjata. Kui valet on peamiselt emotsioonidest tunda, siis mingil hetkel on suur võimalus vahele

jäämiseks. Kui vale on suunatud kartuse või viha varjamiseks, siis valetaja hääl peaks muutuma kõrgemaks ja tugevamaks ning kõne tempo kiirenema. Vastupidiselt muutub hääl siis, kui üritatakse varjata kurbust. (Ekman 2001: 93)

Hääletoon võib samuti reeta valed, mis on ette võetud, et varjata emotsioone. Eelaimdus vahelejäämiseks toob hääletooni hirmu kõla. Pettusest tulenev süütunne toob häälede samad tunnused, mis kurbuse puhul. (Ekman 2001: 93)

Eelnevast nähtub, et hääletoon ja kõrgus reedavad kõige paremini seda, kas inimene on närvis või mitte, sest emotsioone oskavad varjata vähesed, kuna see on väga raske. Seega on mõisteta, et inimesed võivad emotsioonide tõttu ennast paljastada.

Kõne kooskõla sõnatu keele (kehakeele) märkidega

Jutu sõnalist osa saadavad sõnatu keele märgid – žestid (rõhutavad olulist, annavad lisatähendust sõnalisele osale, väljenduvad emotsioone), keha asendid, miimika ehk näoväljendused, hääletooni muutused, autonoomse närvisüsteemi sisendimuutusi väljendavad signaalid (räägivad emotsioonidest). Kehtib üldine seaduspärasus: tavaliselt on verbaalsed ja mitteverbaalsed kommunikatsiooni komponendid kooskõlalised, omavahel sobivad ega lähe omavahel vastuollu. Sealjuures on need iseloomulikud konkreetsele kõneleajale. Kui verbaalne ja mitteverbaalne suhtluskomponent on omavahel vastuolus, näitab see, et midagi on viltu. Kasutatakse ka mitteverbaalse lekkimise mõistet. Lekib sisepinge, kimbatuse, kahtlus, hirm, piinlikkus. Selle kõige põhjuseks on sageli teadmine, et sai valetatud või et ei saa oodatavat tõest teavet avaldada. Näiteks osutab sõnaline osa kommunikatsioonist teema tõsidusele või asjalikkusele, aga näol virvendab süüdlaslik naeratusvirvendus. Või siis rõhutab rääkija oma sõnades eriliselt mingit asja, aga vastav rõhutav žest tuleb murdosa sekundist hiljem kui see oleks olnud loomulik või omane sellele inimesele. Jutuga kaasnevad emotsionaalsed ilmingud võivad valetajal saabuda liiga hilja, liialt ennetavalt, kesta kauem või lühemat aega kui loomulik, kustuda otsekui äralõigatult, mitte sujuvalt tasapisi. Ebasiirast kõnet iseloomustab kooskõla häirumine suhtluse sõnalise osa ja mitteverbaalse kommunikatsiooni märkide vahel. (Bachmann2008: 44-45)

Negatiivsus kõnes ja ebamäärasus:

Võrreldes tõepärase jutuga esineb valet sisaldavas tekstis rohkem eitusi ja vastandamist. Samuti esineb jututeemadest kõrvalehiilimisi. Rääkija ei soovi ennast millegagi siduda. Valetaja jutt on vastanduv, puiklev, ennast vabaks jättev. (Bachmann 2008: 45) Ennast vabaks jääva jutu puhul peetakse silmas seda, et valetaja ei anna ühtegi konkreetset vastust, kuna ta kardab ennast öelduga siduda, seepärast ajabki ta ümmargust juttu.

Valetajad tunduvad rohkem negatiivsed, kui tõtt rääkijad. Nad kaebavad rohkem ja on vähem koostöövalmis. Valetajate vastus kõlab mitmetimõistetavalt, nende loo struktuur kõlab ebaloogiliselt. (Persaud 2005)

Valetajad tunduvad rohkem närvis olevat, kui tõtt rääkijad, kuigi võibolla on see sellepärast, et nende hääl on kõrge tooniga. Siin on isegi seos valetamise ja suurenenud silma pupillide vahel, see on signaal suurele pingele ja keskendumisele. (Persaud 2005)

Kui verbaalses suhtluses esitatakse kellelegi küsimusi, siis valetaja puhul on vastustes küsimustele tüüpiline ebamäärane, kaudne, ebakonkreetne vastamine ning vähetõenäoliste vastuste suhteliselt suur osakaal. Vastuste andmisel püüab valetaja kasutada pigem mõista andmist kui otseütlemist. Väited kõlavad küsimuselaadsena. Sageli, kas teadlikult või intuiitiivselt, püüab valetaja ohustavale küsimusele vastata valetamist vältides, see aga sunnib teda mõnevõrra rääkima mitte aiast, vaid aiaaugust. Küsimusele vastates on valetaja ebakonkreetne, kaudseid vorme kasutav. (Bachmann 2008: 45-46)

Tõele vastava jutu esitamist iseloomustab tavaliselt aktiivne osalus, kaasatud olek, koostöövalmidus. Väljendid on läbitunnetatud, ekspressiivsed. Jutust õhkub huvi ja osavõtlikkust, suhtleja justkui teeb koostööd ja ajab nii-öelda ühist asja kaassuhtlejaga. Valetaja jutt paistab passiivsena, valetaja suhteliselt osavõtmatuna, räägitu tuleb ebakindlalt. Kui juhtub vastupidine ja valetaja on ebatüüpiliselt aktiivne, väljendub see ebaloomulikuna, pealepressituna, kunstlikuna. (Bachmann 2008: 48)

Eelnevast nähtub, et valetajad on negatiivse suhtumisega ja vähem koostöövalmid – seda eelkõige sellepärast, et vältida vale väljatulemist. Samas on selline valetajate käitumine selgeks märgiks, et inimesel on midagi varjata. Seega, kui piirikontrolli

käigus käitub mõni isik väga vastuoluliselt, on kindlasti vajalik, et seda inimest põhjalikult kontrollitakse.

Sõnanappus, kordamine ja viivitamine:

Valetavale inimesele on iseloomulik küsimustele antavate vastuste lühidus tavalisega võrreldes ja teabenappus tavapärastega võrreldes. Argumenteerimine on piiratum ning harvemini enda isiklikku seisukohta aluseks võttev. Ise rääkides või veenda püüdes aga muutub valetaja sageli ülemääraselt paljusõnaliseks – tema ülemäärane ja pingutatud veenmispüüd paneb liigsõnalisuse osas piiri ületama. Valetaja antud vastused küsimustele on tavaliselt lühemad. (Bachmann2008: 46)

Küsimustele vastamisel sageneb küsija sõnade kasutamine vastuses; mõni valetaja paistab lausa papagoitüüp olevat. Enne küsimustele vastamist kipuvad valetajad küsimusi kordama, ilmselt püüdes sel moel võita aega vastuse väljamõtlemiseks. (Paart 2011)

Küsimusele vastates valetaja sageli viivitab tavalise vastamiskiirusega võrreldes. Enesekontroll, püüd aimata löksu, oma eelnevalt räägitu mõttes meenutamine ja ülekontrollimine – kõik see võtab rohkem aega kui otsene siiras, tegelikkusest ammutatud vastus. (Bachmann2008: 47)

Töö autor nõustub seisukohtadega, et valetajad viivitavad vastamisega ja kipuvad aja võitmiseks küsija sõnu kordama. Suheldes on arvatavasti kõik inimesed tähele pannud, et kui teine inimene pole päris aus, siis püütakse aja võitmiseks viivitada ja küsija sõnu korrata. Piiril teenistuses olevad ametnikud peavad seega suuremat tähelepanu pöörama sellistele piiriületajatele, kellel need sümptomid esinevad.

3. TÕE TEADASAAMIST ABISTATAVAD VÕTTED

3.1 Milline isik on osav valetaja?

Osav valetaja on see, kellele ei valmista raskusi ja/või kes loomupäraselt oskab vältida suhtluse märke, mis on omased valetamisele ja ebasiirusele. Osavate valetajate hulgas, kes sellist käitumisviisi valdavad, on sagedamini teatud ühtede isikuomadustega isikuid kui teiste omadustega isikuid. Oskusliku valetaja seadumused on originaalsus ja ettevalmistatus uuteks olukordadeks, kõneosavus, oskus näiliselt arusaadavalt, aga tegelikult umbmääraselt vaielda, kiire mõtlemine, hea võime mälestusi elustada ja neid loovalt kasutada, nahaalsus suhtluses, enesekindlus, häbitus, head näitlejaoskused. Kui selline isik kommuniqueeruma asub, oodake muu hulgas järgmist:

- ta kontrollib hästi oma emotsioone;
- ta valitseb hästi oma hääletooni ja kõnetempot;
- ta valitseb suurepäraselt oma kehakeelt ja oskab seda teadlikult ära kasutada;
- on suhtluses loov ja saab hakkama ootamatute pööretega;
- on osav vältima enesega vastuollu minemist;
- on andekas looma ja ette kandma tegelikult vale lugu usutavas vormis.

(Bachmann 2008: 124-125)

Erinevatel inimestel on seega erinev võime usutavalt valetada või veenvalt midagi varjata. Siin loevad vilumused, loomupärased kalduvused, isiksuse baasomadused, nagu meelegendlus, psühhoopaatiline aktsentueeritus, näitlejameisterlikkus, sotsiaalne tundlikkus, kujutlusvõime, võime sisse elada teise rolli, enesekontrollivõime, ärevustaluvus jmt. (Bachmann 2008: 125)

3.2 Meelespea ametnikule pettuse avastamiseks.

- Palu rääkida oma lugu tagurpidises ajalises järjekorras, alustades lõpust ja minnes samm-sammult tagasi. Seejuures tuleb paluda olla nii põhjalik ja üksikasjalik kui vähegi võimalik. Selle tehnika nimi on kognitiivne intervjuu ning see paneb isegi väga vilunud professionaalse valetaja õlule üliiranga koorma. Valetaja peab püüdma püsida oma väljamõeldud loo piires ning lisaks kontrollima pidevalt kuulaja reaktsioone. See intervjuu-vorm toimib nii kuriteo kahtlusosaluste kui ka tunnistajate puhul, aga võiks olla kasutatav ka muudes olukordades.
- Esita avatud küsimusi, püüa panna nad jagama võimalikult paljusid detaile ja info kogupilti. “Kas te räägiksite veel selle kohta...?” “Kas te saaks täpsustada...” Alustada tuleks üldisemate küsimustega ning minna seejärel järjest detailsemaks.
- Ära sega vahele. Lase rääkida ning lase tekkida pausidel, mis innustaks jutuga edasi minema.

(Paart 2011)

- Vale püüdja peab alati hindama tõenäosust, kas inimese väljendusliigutus viitab valetamisele või aususele, harva on see selgelt teada.
- Püüa luua endale aluspõhi vihjetest, et avastada, kas keegi valetab sulle või mitte. Saades rohkem teadlikumaks sellest, et kuidas lugeda käitumisest tulenevaid vihjeid, õpid sa märkama oma vigu ja saad aru, kas sul on võimalust teha õigeid järeldusi.
- Pea meeles, et on kaks ohtu pettuse avastamisel: mitteuskumine (süüdistamine ausat inimest valetamises) ja vale uskumine (arvamine, et sulle räägitakse tõtt). Siin ei ole mingit võimalust täielikult vältida mõlemat viga. Võta endale vastutus riskida mõlema ohu vastu.
- Valetamise märgi puudumine ei ole aususe tõend, kuna mõni inimene lihtsalt ei eksi. Samas ei ole ka valetamisele viitav tunnus alati kindel tõend valetamisele, kuna mõni inimene tundub ebausutav ka siis, kui ta seda ei ole.

- Mõtle läbi kõik eelarvamused, mis sul võivad olla kahtluseluse suhtes. Otsusta, kas su eelarvamus mõjutab sind tegema õiget otsust. Ära püüa otsustada, kas keegi valetab sulle või mitte, kui sa oled tugevas emotsioonilises pinges.
- Alati arvesta selle võimalusega, et emotsiooni puhang ei pruugi olla valetamise tunnus, vaid ka tunnus sellele, mida tunneb aus inimene, kui teda süüdistatakse valetamises.
- Järelda kas isik teab, et ta on kahtluselune ja kas see toob sulle kasu või kahju tema paljastamisel
- Ära tee mitte kunagi lõpliku järeldust selle kohta, kas isik valetab või mitte selle põhjal, mis sa tema käitumisest välja loed. Käitumisest tulenevad pettuse tunnused peavad sinus tekitama tunde, et sa vajad rohkem informatsiooni uurimiseks (Ekman 2001: 187-188).

Sõnade põhjal vale avastamise – nagu ka muude valeavastamise sfääride puhul – kehtib ikka seesama oluline põhimõte: eraldi võttes üksikuid kriteeriume kasutades pole eriti lootust valet avastada ja on suur võimalus tegelikult siirast inimest valetamises süüdistada; valetamisele tunnuslike sõnakasutuse eripärasid tuleb vaadelda kompaktselt. Just siis, kui jutus esineb korruga mitmeid või korruga palju valetamisele iseloomulike märke, saab olla kindlam selles, et rääkija tõenäoliselt valetab. Muidugi on siin keeruline eristada lausvalet pooltõdede-poolvalede segust. Siin aitab jutulõikude eraldi analüüs ja veelgi enam abiks tegelike asjaolude väga hea tundmine. Kasulik võtte on vestluse käigus samu punkte või teemasid eri ajal korduvalt käsitlemisele võtta ja lõpuks nii-öelda eraldada terad sõkaldest, s.o märgata ära need teemad või asjaolud, mille puhul vale signatuurid esile tulid ja mille puhul mitte. (Bachmann 2008: 42)

4. POLITSEIAMETNIKE VALMISOLEK PETTUSE AVASTAMISEKS

4.1. Uurimuse eesmärk ja meetodid

Uurimuse eesmärk oli välja selgitada peamised II astme kontrolli saatmise põhjused ning politseiametnike valmisolek pettuse avastamiseks piirikontrolli käigus.

Autor kasutas andmekogumismeetodina ankeetküsitlust. Küsitlusest võtsid osa piirivalvurid, kelle igapäevased tööülesanded on seotud passikontrolli ja piiriületajatega suhtlemisega. Lisaks tavapiirivalvuritele osales küsitluses ka paar dokumendieksperti, kes puutuvad piiriületajatega vähem kokku, kuid peavad dokumendi ehtsuse hindamisel samuti isikut küsitlema. Uuringus osalemine oli anonüümne ja vabatahtlik ning tulemused üldistatakse. Andmeid koguti ajavahemikul 1-8 märts 2013 Tallinn 1 piiripunktis ja 15-22 märts 2013 Narva maantee piiripunktis.

Tallinna piiripunkt:

Tallinna piiripunkt (Tallinna-1 piiripunkt – Tallinna lennujaam) on Põhja prefektuuri piirivalvebüroo koosseisus olev territoriaalne struktuuriüksus (alusdokument: Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri põhimäärus, kinnitatud Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 29.12.2011 käskkirjaga nr 497, lisa 5). Tallinna lennujaama läbivate lendude arv sise- ja välispiiril kokku on võrreldes 2011.aastaga kasvanud 21 %. Kolmandate riikide vaheliste lendude arv on võrreldes 2011.aastaga kasvanud 33%. Nii sise- kui välispiiril on lendude koguarv suurenenud regulaarlendude arvu tõttu. Märgatavalt on kasvanud võrreldes 2011. aastaga kolmandate riikide vaheliste regulaarlendude arv (52%). Erilist tähelepanu väärib 11.juunil 2013 avatav Turkish Airlines'i Istanbul – Tallinn – Vilnius - Istanbul lennuliin. Liini puudutav informatsioon on täpsustamisel ja riskianalüüs koostamisel. (Eesti Põhja Prefektuuri... 2013: 10).

Ankeetküsitlus toimus viisil, kus autor võttis ühendust Tallinna Piiripunkti juhi Raavo Järvaga, kellelt palus luba uuringu läbiviimiseks. Seejärel kontakteerus autor Tallinna piiripunkti staabitöö piiriametniku Angela Söödiga, kellega koostöös sai ankeetküsitlused paber kandjal laiali jagada politseiametnikele. Hiljem sai koostöös Angela Söödiga ankeedid kokku koguda.

Narva maanteepiiripunkt:

Narva maanteepiiripunkt on rahvusvaheliseks liikluseks avatud piiripunkt, mis tagab läbi kvaliteetse piirikontrolli nii Eesti kui Euroopa Liidu turvalisuse. Narva MNT PP töötab 93 politseiametnikku.

Narva maantee piiripunktis viis autor küsitluse läbi sarnasel viisil Tallinn 1 Piiripunktiga. Autor kontakteerus Narva Maantee piiripunkti juhi asetäitja kapten Jaanika Karbiga, kellelt paluti luba küsitluse läbiviimiseks Narva Maantee piiripunktis. Jaanika Karp pakkus abi ka küsitluse läbiviimiseks. Küsitluse ankeedid jagati laiali tööna dalale eelnenud koosolekul. Hiljem kogus Jaanika Karp täidetud ankeedid kokku ja edastas autorile.

Ankeet koosnes 14-st küsimusest, millest esimesed 7 on ametniku tutvustavad, et välja selgitada ametniku teenistusstaaz, vanus, sugu ja haridus. Küsimused 8-14 on koostatud, et välja selgitada ametnike oskus hinnata neile esitatavate andmete õigsust ning saada infot, mis võiks pettuse avastamist lihtsustada. Küsimused jagunesid kaheks: valikvastustega küsimused, milles enamikel oli ka lisavariant muu, kus vastajad said lisada enda variandi ning küsimused, kus tuli reastada vastuse variandid endale sobivasse järjekorda. Andmete töötlemiseks kasutas autor Microsoft Exeli programmi.

4.2. Valimi iseloomustus

Töö autor seadis eesmärgiks saada vähemalt 40 täidetud ankeeti ehk kummastki allüksusest 20. Autori arvates oli see piisav arv, kuna 20 vastanut ühe allüksuse isikkoosseisust annab piisavalt palju infot, et teha üldistusi kogu allüksuse kohta. Autori poolt püstitatud kvantitatiivne eesmärk sai täidetud. Küsimustikule vastas 36 piirivalvurit, 1 staabitöö piiriametnik, 2 dokumendi eksperti ja 1 piiripunkti juht.

Tallinna piiripunkt:

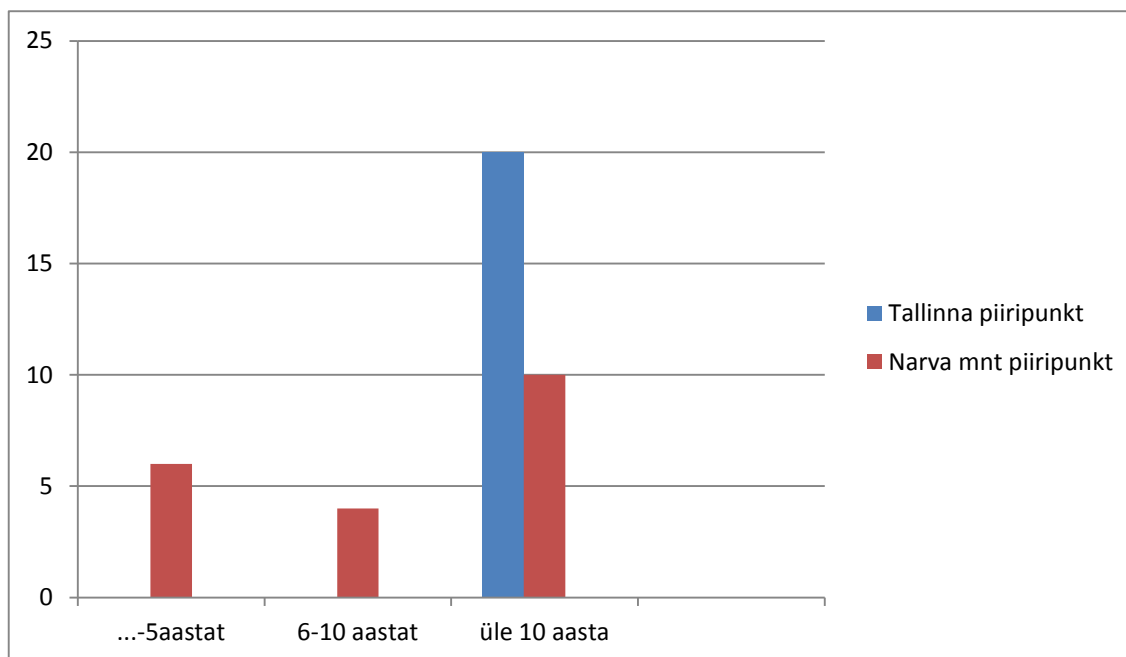
Küsitlusankeedi jagas autor 20-le teenistuses olevale politseiametnikule ja vastasid kõik 20 ametnikku. Seega vastanute protsent on 100%. Vastanutest 19 olid naised ja 1 mees. 1 vastanuis ehk 5% oli kuni 35 aastane, 60% ehk 12 vastanut olid 36-45 aastased ja 35% vastanuid ehk 7 vastanut olid üle 45 aasta vanad.

Tööstaaži poolest olid kõik vastanud ehk 100% töötanud piirivalves vähemalt 10 aastat. Seega on kõik vastanud piirivalve valdkonnas väga pika staaži ja kogemuse pagasiga.

Narva Maantee piiripunkt:

Küsitlusankeedi jagas autor 20-le teenistuses olevale politseiametnikule ja vastasid kõik 20 ametnikku. Seega vastanute protsent on 100%. Vastanutest 7 olid naised ja 13 mehed. 5% vastanuid ehk 1 oli kuni 25 aastane; 45% ehk 9 vastanut olid 26-35 aastased; 30% vastanuid ehk 6 vastanut vanuses 36-45 aastat ning 20% vastanuid ehk 4 olid üle 45 aasta vanad.

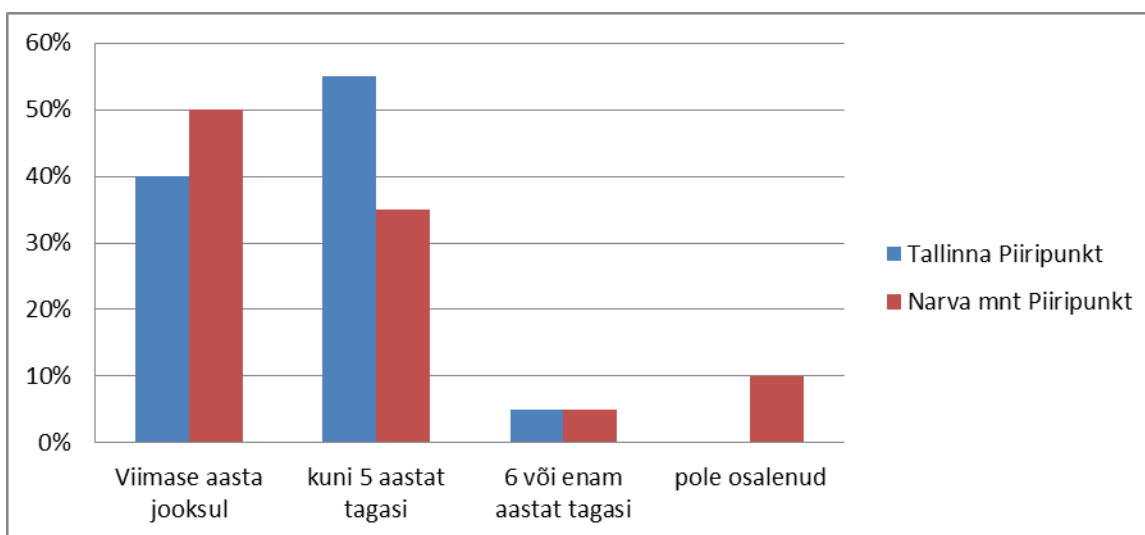
Tööstaaži poolest oli 30% vastanuid ehk 6 ametnikku kuni 5 aastase staažiga. 20% vastanuid ehk 4 ametnikku olid 6-10 aastase staažiga ja üle 10 aastase staažiga oli 50% vastanuid ehk 10 ametnikku. (Joonis 1)

Joonis 1. Vastanute teenistusstaaž piirivalves.

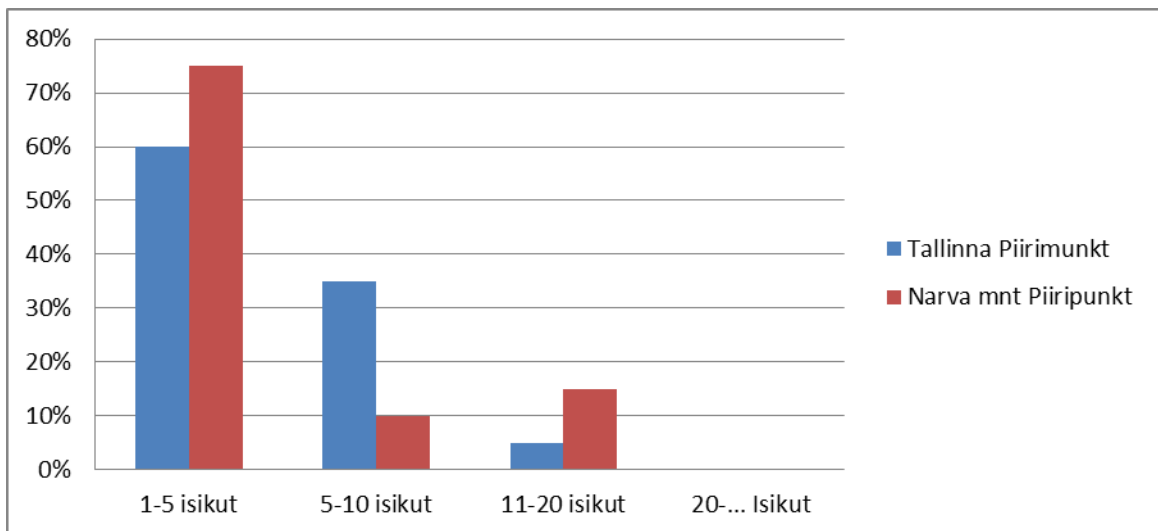
4.3. Uurimistulemuste analüüs

Uurimusest selgus, et küsimusele, millal viimati töökoha poolt organiseeritud profileerimisalasel koolitusel osaleti, oli Tallinna piiripunkti populaarseim vastus “kuni 5 aastat tagasi”, nii vastas 55% vastanutest. 40% märkis variandi “viimase aasta jooksul”. 5% märkis variandi “6 või enam aastat tagasi”. Narva Maantee piiripunkti populaarseim vastus oli “viimase aasta jooksul”, nii vastas 50% vastanutest. 35% märkis variandi “kuni viis aastat tagasi”. 5% märkis variandi “6 või enam aastat tagasi” ja 10% vastanuist pole profileerimise alasel koolitusel kunagi osalenud. (Joonis 2)

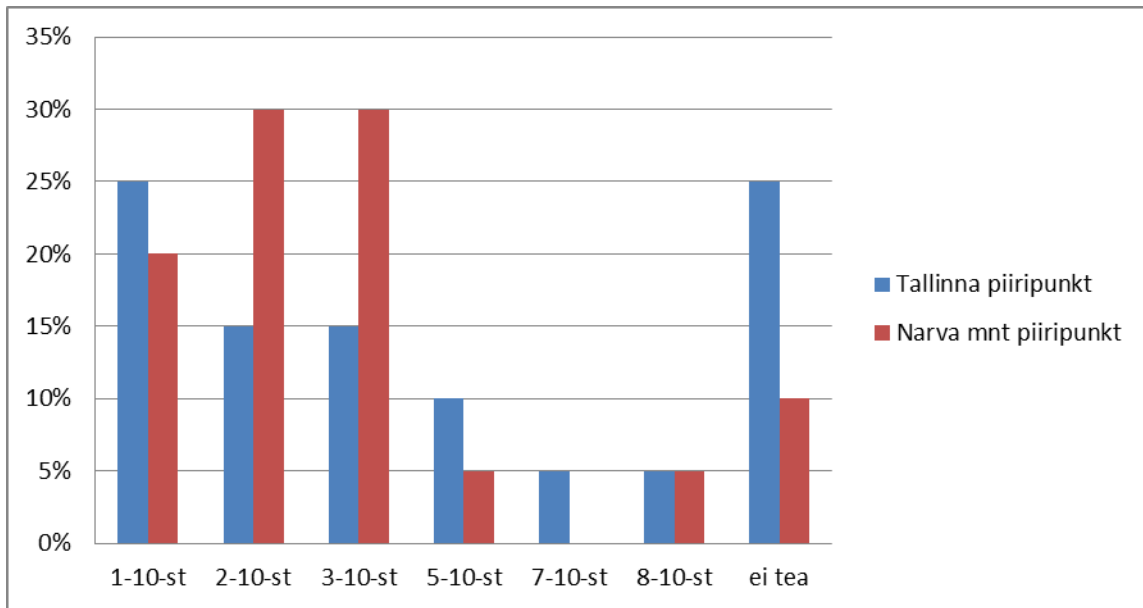
Joonis 2. Profileerimisalasel koolitusel osalemiste aeg.

Järgmise küsimusega selgitas autor välja ligikaudse arvu, kui palju ametnikud, kes passikontrolli kabiinis töötavad, isikuid keskmiselt II astme kontrolli ühes kuus saadavad. Narva mnt piiripunkti populaarseim vastus oli “1-5”, nii vastas 75% vastanutest. 10% vastanutest valis variandi “5-10” ja 15% vastanuist valis variandi “11-20”. Tallinna piiripunkti populaarseim vastus oli samuti “1-5”, nii vastas 60% vastanutest. 35% valis variandi “5-10” ja 5% valis variandi “11-20”. (Joonis 3)

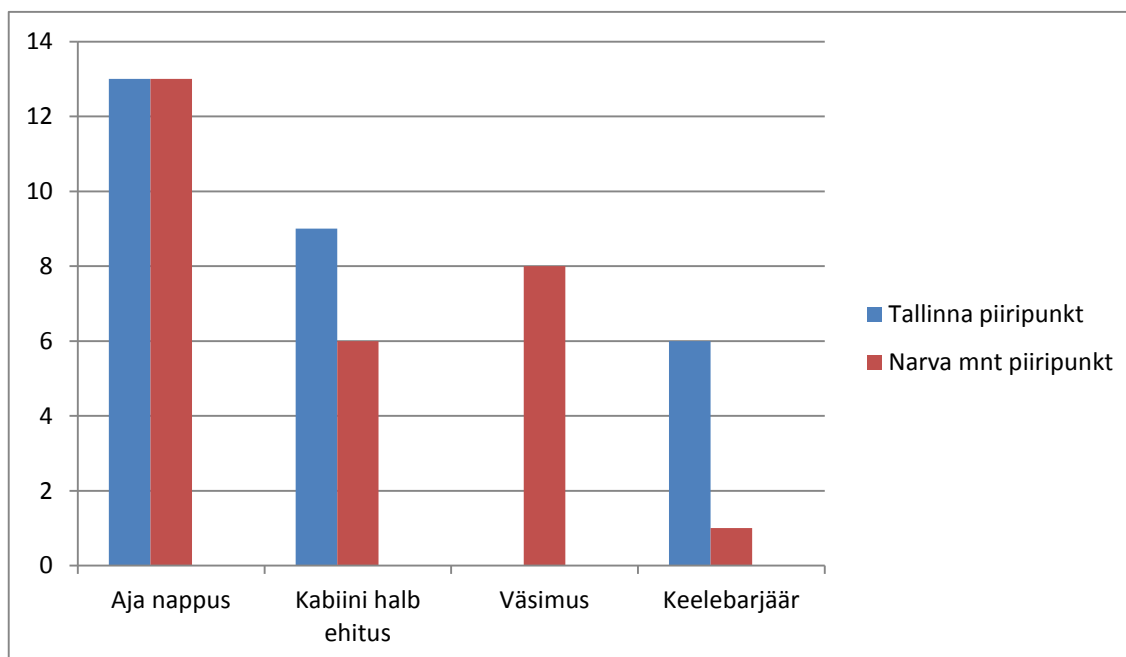
Joonis 3. II astme kontrolli suunamiste arv ühes kuus Narva mnt piiripunktis ja Tallinn 1 piiripunktis.

Järgmise küsimusega selgitas autor, kui paljudel juhtudel on II astme kontrolli saadetud inimesel tuvastatud rikkumine. Autor püüdis selle küsimusega välja selgitada, kas nende otsus isik II astme kontrolli saata tuvastas rikkumise või mitte. Selle küsimusega tekkis osadel vastajatel probleem, kuna väideti, et neil puuduvad andmed selle kohta, kas tuvastati rikkumine või mitte. Vastajad, kes said hiljem II astme kontrollist tagasisidet, valisid Narva mnt piiripunktis populaarseima variandina 2-l korral 10-st ning 3-l korral 10-st, nii vastas mõlema variandi poolt 30% vastanuist. Tallinna piiripunkti populaarseim vastus oli 1-l korral 10-st ja variant „ei tea“, nii vastas mõlema variandi poolt 25 % vastanuist. Narva mnt piiripunkti järgmine populaarseim vastus oli 1-l korral 10-st, nii vastas 20% vastanuist. Sellele järgnesid võrdselt 5-l korral 10-st ja 8-l korral 10-st, nii vastas 5% osalenuist. Narva mnt piiripunktis väitis 10% vastanuist, et nad ei tea kas rikkumine tuvastati või mitte. Tallinna piiripunkti järgmise populaarseima vastusena valiti võrdselt variandid 2-l ja 3-l korral 10-st, nii vastas mõlema variandi poolt 15% vastanuist. Sellele järgnes variant 5-l korral 10-st, 10%-ga ning viimasena valiti võrdselt variandid 7-l ja 8-l korral 10-st, nii vastas mõlema variandi poolt 5% vastanuist. Keskmiselt jääb ikkagi tabatud rikkumiste arv võrreldes II astme kontrolli saadetute arvuga siiski võrdlemisi väikeseks. See näitab, et ametnikud saavad üsna sageli isikuid II astme kontrolli, kuid rikkumine tuvastatakse vaid vähestel juhtudel. (Joonis 4)

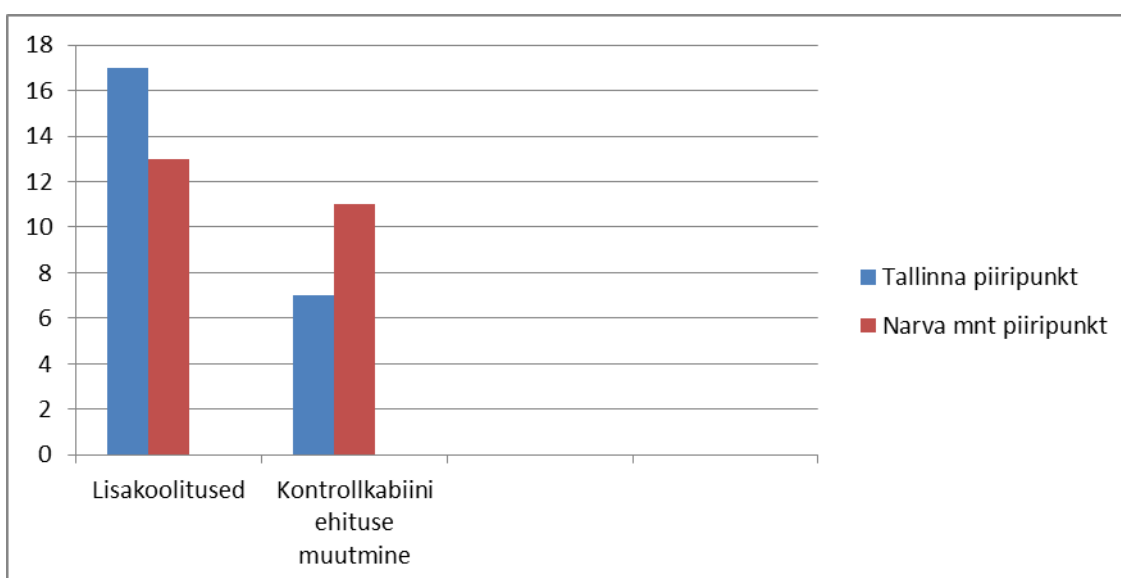
Joonis 4. II astme kontrolli suunatud isikute rikkumise avastamise protsent Narva mnt piiripunktis ja Tallinn 1 piiripunktis.

Järgmises küsimuses uuris autor põhjuseid, miks aeg-ajalt ei suudeta pettust tuvastada, mille tulemusena pääseb isik illegaalselt riiki või riigist välja. Selgub, et 40 vastanust üle pooled, ehk 26 vastanut toovad ühe põhjusena välja aja nappuse isikut kontrollida. Nii vastas 13 isikut Tallinna piiripunktist ja 13 isikut Narva mnt piiripunktist. Järgmise põhjusena toodi välja passikontrolli kabiini halb ehitus. Halva ehituse märkis ära 6 vastanut Narva mnt piiripunktist ja 9 Vastanut Tallinna piiripunktist. Narva mnt piiripunkti vastajad tõid 8-l korral välja ka väsimuse. Tallinna piiripunktist ükski vastanu väsimust põhjusena välja ei toonud. Samas tuli välja, et Tallinna piiripunkti töötajad tõid 6 korral välja põhjuseks keelebarjääri, kuid Narvas tõi sama põhjuse välja ainult üks vastanu. (Joonis 5)

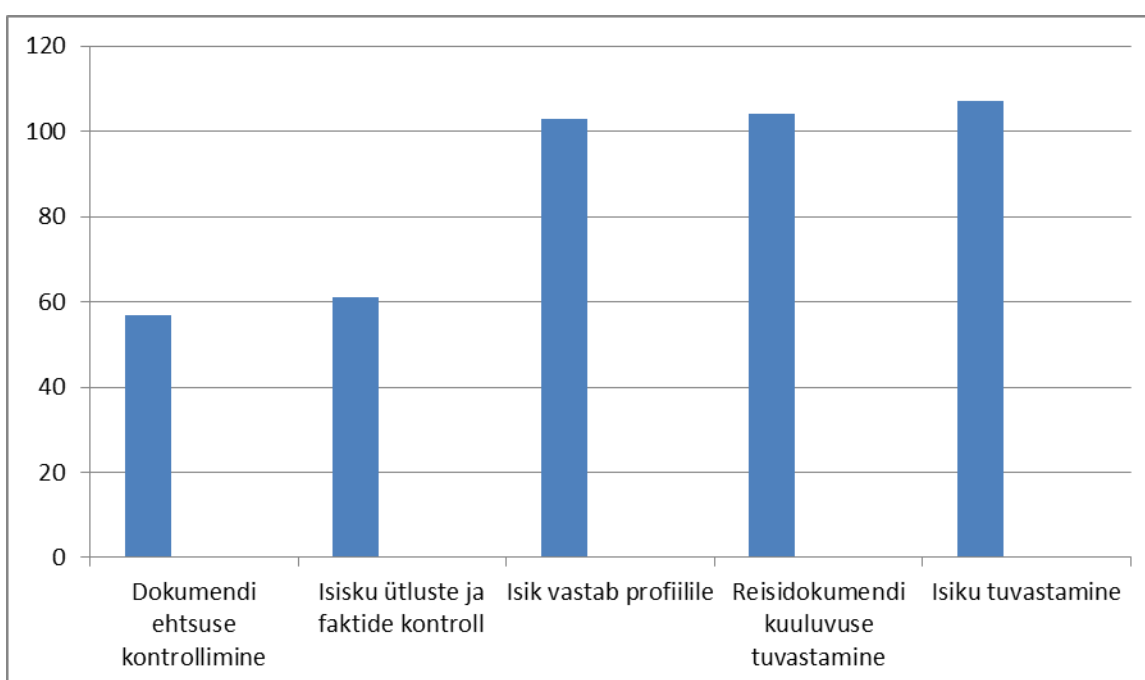
Joonis 5. Põhjused, miks jääb pettus avastamata.

Eelmisest küsimusest tulenevalt uuris autor järgmise küsimusena ametnikelt, et mis muudaks valeandmete esitamise avastamise efektiivsemaks. 40-st vastanust 30 vastasid, et oleks vaja korraldada sellealaseid lisakoolitusi. Nii vastas 13 ametnikku Narva mnt piiripunktist ja 17 ametnikku Tallinna piiripunktist. Teise variandina pakuti välja ka 18 korral kontrollkabiini ehituse muutmist. Nii vastas 11 vastanut Narva mnt piiripunktist ja 7 vastanut Tallinna piiripunktist. (Joonis 6)

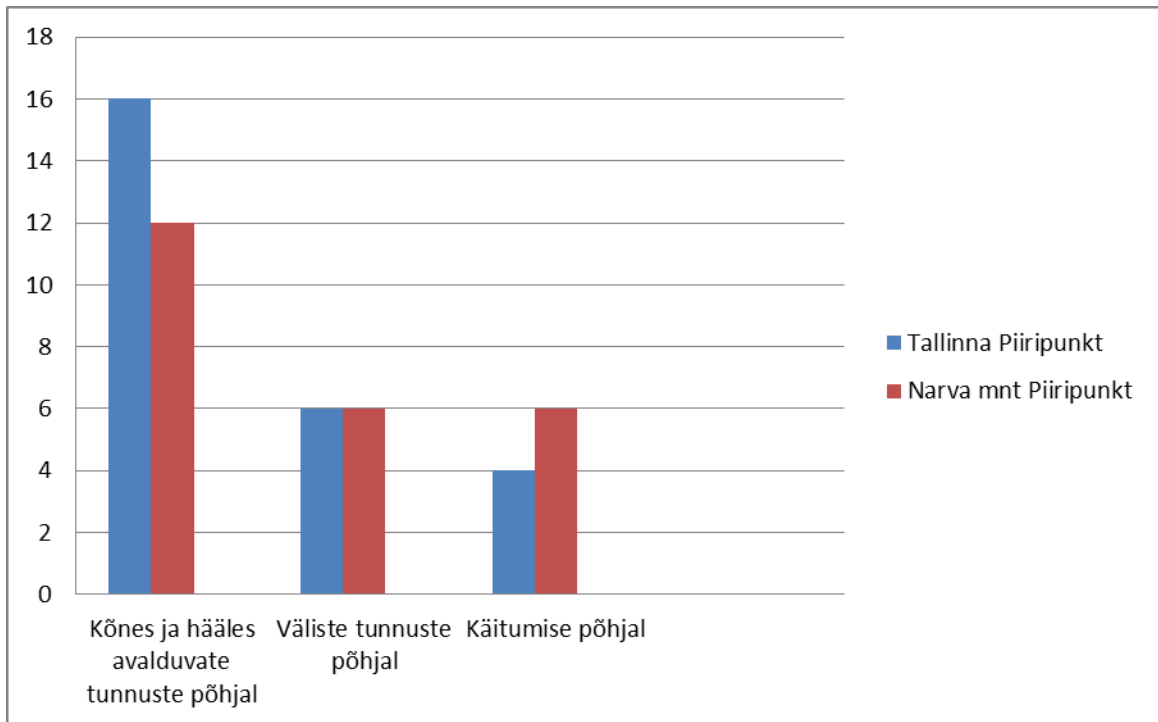
Joonis 6, Kuidas muuta valeandmete avastamine efektiivsemaks.

Järgmises küsimuses palus autor reastada II astme kontrolli suunamise põhjused, alustades levinumast. Autor andis ette 5 enamlevinud põhjust ja palus anda kõige levinuimale põhjusele 1 punkti, järgmisele 2, jne. Viimaks liitis autor erinevate põhjustele antud punktid kokku ja sai teada põhjuste järjestuse. Kõige vähem punkte saanud põhjus oli kõige populaarsem. Selgus, et kõige levinum põhjus on “dokumendi ehtsuse kontrollimine”, kogudes 57 punkti. Järgmine põhjus on “isiku ütluste ja faktide kontroll”, kogudes 61 punkti. Kolmandaks valiti variant “isik vastab profiilile”, saades 103 punkti. Neljandaks valiti variant “reisidokumendi kuuluvuse tuvastamine” 104 punktiga. Viienda variandina valiti “isiku tuvastamine” 107 punktiga. (Joonis 7)

Joonis 7. II astme kontrolli saatmise põhjused.

Viimase küsimusena uuris autor tunnuseid, mille põhjal saadetakse isikut II astme kontrolli. Sellest küsimusest selgus, et kõige sagedam tunnus, mille põhjal saadetakse, on “kõnes ja hääles avalduvad tunnused”, nii vastas 28 vastanut. Järgmisena toodi välja, et tihti saadetakse puhtalt väliste tunnuste põhjal isik täiendavasse kontrolli. Nii vastas 12 ametnikku. Viimasena toodi välja, et põhjalikumasse kontrollis saadetakse isikuid ka käitumise põhjal. Nii vastas 10 vastanut. (Joonis 8)

Joonis 8. Tunnused, mille põhjal saadetakse isikuid II astme kontrolli.

4.4. Uurimustulemuste kokkuvõte

Uurimuse eesmärk oli välja selgitada, peamised II astme kontrolli saatmise põhjused ning kui suurt rolli mängib selles kõnes ja hääles avalduvate tunnuste esinemine. Samuti uurida politseiametnike valmisolekut pettuse avastamiseks piirikontrolli käigus.

Uurimus näitas, et kõnes ja hääles avalduvate valetamise tunnuste tundmine on ametnike jaoks väga vajalik. Seda eelkõige selle tõttu, et tihti saadetakse isikuid II astme kontrolli just sellepärast, et ametnikele tundub et neile esitatakse valeandmeid. 28 inimest 40-st vastas, et saadavad isikuid just kõnes ja hääles avalduvate tunnuste põhjal II astme kontrolli.

Kuna 75% vastanutest on töötanud piirivalves üle 10 aasta, võib järeldada, et nad on väga kogunud ja töö käigus omandatud teadmised aitavad neil tööga paremini hakkama saada kui värskematel tulijatel. Et töötajate teadmisi täiendada, on Politsei –ja Piirivalveamet korraldanud profileerimisalaseid täiendkoolitusi nii Tallinna piiripunktis kui ka Narva mnt piiripunktis. Selgus, et enamus vastanutest on viimase 5 aasta jooksul käinud

profileerimisalasel täiendkoolitusel ja enda teadmisi selles vallas värskendanud. Ainult väike osa vastanutest pole üldse sellisel koolitusel käinud. Kuna suur hulk vastanuid on koolitusel käinud viimase 2-5 aasta jooksul, arvab autor, et selliseid koolitusi tuleb korraldada tihedamini. Seda eriti Tallinna piiripunktis, kuna 11.juunil 2013 avatakse Turkish Airlines'i Istanbul – Tallinn – Vilnius - Istanbul lennuliin, millega on naaberriikide piirivalvel olnud palju probleeme.

Selgus, et suurem osa vastanutest sooviks enda teadmisi kõnes ja hääles avalduvate valetamise tunnuste osas siiski veel täiendada. Nii vastas lausa 30 ametnikku 40-st. Lisaks märgiti vastanute poolt veel ära, et pettuse avastamise muudaks nende jaoks lihtsamaks, kui muudetaks passi kontrollkabiini ehitust. Selle põhjuseks võib olla fakt, et kontrollija näeb isikut tervikult vaid mõni hetk enne kontrollkabiini juurde jõudmist ja kontrollimise ajal nähakse ainult isiku nägu. Samuti neelab suure osa isiku kõnest kontrollkabiini klaassein, mis jääb kontrollija ja kontrollitava vahele.

Oma uurimuses autor märgatavaid taseme erinevusi vastanute vahel ei täheldanud. Ei saa välja tuua, et kauem töötanud või hiljem kooli lõpetanud ametnikud saadaks II astme kontrolli rohkem isikuid, või avastaks rohkem rikkumisi kui teised. Märgatavaid erinevusi piiripunktide vahel ei saa samuti välja tuua. Selgus ainult, et Tallinn 1 piiripunkti vastanud peavad keelebarjääri suuremaks probleemiks kui Narva mnt piiripunkti vastanud.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärk oli välja selgitada, peamised II astme kontrolli saatmise põhjused ning kui suurt rolli mängib selles kõnes ja hääles avalduvate tunnuste esinemine. Samuti uurida politseiametnike valmisolekut pettuse avastamiseks piirikontrolli käigus.

Tööle püstitatud hüpotees: passikontrolöridel puudub piisav ettevalmistus piirikontrolli käigus esitatavate andmete õigsuse hindamises - leidis osaliselt kinnitust.

Uurimus näitas, et II astme kontrolli saatmisel mängivad väga suurt rolli isiku kõnes ja hääles avalduvad tunnused. Kuigi suurem osa vastanutest on käinud profileerimise ja küsitlusalasel koolitusel viimase 5 aasta jooksul, tunnevad ametnikud, et neile oleks vaja korraldada täiendavaid koolitusi pettuse avastamiseks.

Kirjanduslike allikate analüüsist selgus, et ei ole olemas kindlaid märke, mille põhjal saab sajaprotsendiliselt väita, et inimene valetab. On olemas ainult vihjed, mis näitavad, et inimese emotsioonid ei lähe kokku sellega, mida ta räägib. Esinevad ainult märgid, mis võivad viidata valetamisele. Seega saab järeldada, et piirivalvurite töös on väga tähtis see, et ametnikud oskaksid neid märke lugeda ja seejärel vastavad isikud, kellel need märgid esinevad, põhjalikku kontrolli suunata. Veel selgus, et isikud, kellel esinevad kõnes ja hääles valetamise tunnused ei pruugi veel valetada, need märgid võivad olla tekkinud stressist või suurest närvipingest. Samas võib ka vastupidi olla - isikuga vesteldes ei esine mingeid valetamisele viitavaid tunnuseid kuid tegelikult inimene valetab.

Töö praktiliseks väärtuseks loeb autor seda, et kui igapäevaselt isikute kontrollimisega tegelevad piirivalvurid tutvuksid teoreetilises osas viidatud allikatega, saaksid nad kindlasti uusi teadmisi, millele tuginedes isikuid põhjalikku kontrolli suunata. See konkreetne töö selgitab ametnikele, millele on vaja suuremat tähelepanu pöörata, et vähendada ebaseaduslike piiriületusi.

Narva mnt piiripunkti ja Tallinn 1 piiripunkti ametnike pettuse avastamise parendamiseks ja piirikontrolli tõhustamiseks teeb autor järgnevad ettepanekud:

- 1) viia süsteemselt ja senisest sagedamini läbi koolitusi, mis õpetatakse ametnikel valetamisele viitavate tunnuste avastamist;
- 2) muuta passikontrollkabiini ehitust, et ametnikel oleks kontrollitavast parem ülevaade ja et osa jutust kaduma ei läheks;
- 3) passikontrolöridel pöörata suuremat tähelepanu piiriületajaga vesteldes isiku kõnes ja hääles avalduvatele tunnustele, mille põhjal on võimalik järeldada, et isik esitab valeandmeid;

SUMMARY

The present study is presented on 42 pages. There are 11 sources in the list of references and the paper contains 8 figures and 1 annex. The thesis is written in Estonian and summary is given in English.

The aim of this work is to find out the reasons for sending border crossers in to the II line control and how it affects features that occurs in speech and in voice. Also research police officers preparedness to explore cheats during the border controll. To achive these aims the relevant literature and standards on this subjects were studied, a survey was carried out and its results were analysed.

As a result of the survey, it became clear, that features that occur in speech and voice, plays a major role for sending border crossers in to the II line control.

This research can be used for assessing the police officers needs for training, and as a teaching resource.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Bachmann, T. 2003. Psühhoomia juriidilises kontekstis.
- Bachmann, T. 2008. Valetamismärgid, Kuidas tunda ära valetamist? Kirjastus Äripäev
- Eesti Põhja Prefektuuri, Helsingi politsei ja Soome lahe merevalvepiirkonna ühine riskianalüüs 2013
- Ekman, P. Telling Lies. 1992 New York, W. W. Norton & Co.
- Kindron, A. 2004. Suhtlemine, Inimsuhted ja suhtlemispsühholoogia. Kirjastus Mondo
- Paart, V. Kuidas valetajat ära tunda? Tartu Ülikooli teadusuudiste koduleht http://www.novaator.ee/ET/inimene/kuidas_valetaja_ara_tunda välja otsitud 20.03.2012
- Persaud S. 2005 The truth about lies. 02624079, 7/30/2005, Vol. 187, Issue 2510. Välja otsitud EBSCOhost andmebaasist 22.03.2012
- Piirukontrolli juhend "A" osa Piirikontrolli üldised tingimused
- Politsei- ja Piirivalveameti Põhja prefektuuri põhimäärus, kinnitatud Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori 29.12.2011 käskkirjaga nr 497, lisa 5
- Randmann, L. Suhtlemispsühholoogia. Loengukonspekt. Tallinna Tehnikaülikooli kodulehelt <http://www.enop.ee/tpi/randmann/materjal/HHP3800%20-%20Kuidas%20vii%20labi%20vestlust.pdf> välja otsitud 31.03.2013
- Schengeni Kataloog. 2009 „Välispiiride kontroll. Tagasisaatmine ja tagasivõtmine.“ Soovitused ja parimad tavad

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Vastanute teenistusstaaž piirivalves.

Joonis 2. Profileerimisalasel koolitusel osalemiste aeg.

Joonis 3. II astme kontrolli suunamiste arv ühes kuus Narva mnt piiripunktis ja Tallinn 1 piiripunktis.

Joonis 4. II astme kontrolli suunatud isikute rikkumise avastamise protsent Narva mnt piiripunktis ja Tallinn 1 piiripunktis.

Joonis 5. Põhjused, miks jääb pettus avastamata.

Joonis 6, Kuidas muuta valeandmete avastamine efektiivsemaks.

Joonis 7 II astme kontrolli saatmise põhjused.

Joonis 8. Tunnused, mille põhjal saadetakse isikuid II astme kontrolli.

LISA 1. ANKEETKÜSIMUSTIK

Hea kolleeg!

Käesoleva küsimustiku eesmärgiks on soov välja selgitada Tallinna piiripunktis ja Narva maantee piiripunktis teenistuses olevate politseiametnike valmisolekut oskust hinnata neile esitatavate andmete õigsust.

Küsimustik on anonüümne ning tulemusi kasutatakse analüüsiks ja järelduste tegemiseks Sisekaitseakadeemia Politsei- ja piirivalvekolledži lõputöö koostamisel. Vastamine võtab aega umbes 10 minutit.

Küsimustiku täitmisel märkige Teile sobivad vastusevariandid ristiga, vajadusel järjestage loetelu või lisage enda variant lahtrisse “muu”.

Teid ette tänades,

Priit Linnard Sisekaitseakadeemia Politsei- ja piirivalvekolledži üliõpilane

1. Vanus?

- ...- 25 aastat
- 26-35 aastat
- 36-45 aastat
- 46-... aastat

2. Sugu?

- Mees
- Naine

3. Teenistusstaaz piirivalves?

- ...-5 aastat
- 6-10 aastat
- 10-... aastat

4. Milline on teie haridus?

- Piirivalvealane kutseharidus
- Politseialane kutseharidus
- Piirivalvealane kõrgharidus

- Politseialane kõrgharidus
- Muu kutseharidus
- Muu kõrgharidus
- Muu haridus

5. Kus läbisite piirivalveametniku baasväljaõppe?

- Remniku õppekeskus
- Narva-Jõesuu õppekeskus
- Kuressaare õppekeskus
- Muraste Piirivalvekool
- SKA Piirivalvekolledž
- Muu

6. Millises allüksuses olete teenistuses?

- Tallinna piiripunkt
- Narva mnt piiripunkt

7. Teie ametikoht?

- Piiripunktijuht
- Juhtivpiiriametnik
- Vanempiiriametnik
- Teabetöö piiriametnik
- Vanempiirivalvur
- Piirivalvur
- Noorempiirivalvur
- Muu

8. Millal käisite viimati profileerimise ja küsitlusalasel koolitusel?

- Viimase aasta jooksul
- kuni 5 aastat tagasi
- 6 või enam aastat tagasi
- Muu

9. Mitu isikut suunate keskmiselt igal kuul II astme kontrolli?

- 1-5
- 5-10
- 11-20
- 20-...

10. Reastage II astme kontrolli suunamise põhjused, alustades levinumast.

	Dokumendi ehtsuse kontrollimine
	Reisidokumendi kuuluvuse tuvastamine
	Isiku tuvastamine
	Isiku ütluste ja faktide kontroll
	Isik vastab profiilile
	Muu...

11. Mitmel protsendil juhtudel on Teie poolt II astme kontrolli saadetud isikul tuvastatud rikkumine?

- 100%
- 90%
- 80%
- 70%
- 60%
- 50%
- 40%
- 30%
- 20%
- 10%
- 0%

12. Mis segab kõige rohkem pettuse avastamist?

- Aja nappus
- Väsimus
- Keelebarjäär
- Passi kontrollkabiini asukoht ja ehitus
- Muu

13. Mis muudaks valeandmete avastamise efektiivsemaks?

- Lisakoolitused
- Lühem vahetus
- Kontrollkabiini ehituse muutmine
- Muu

14. Milliste tunnuste põhjal suunate isiku sagedamini II astme kontrolli?

- Väliste tunnuste põhjal
- Käitumise põhjal
- Isiku kõnes ja hääles esinevate tunnuste põhjal
- Muu